

LBRIS

We know
books

DIANA CRISTIANA LUPU

**ROMÂNIA ȘI BULGARIA
RELAȚII POLITICO-MILITARE
ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE**

O perspectivă discursivă

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2024

INTRODUCERE	7
CAPITOLUL 1. CONTEXTUL GEOPOLITIC ȘI GEOSTRATEGIC AL RELAȚIILOR POLITICO-MILITARE ROMÂNNO-BULGARE ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE.....	17
1.1. Cortina de fier, Războiul Rece și lumea bipolară	17
1.2. Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Organizația Tratatului de la Varșovia – analiză comparativă din perspectiva documentelor fondatoare	26
CAPITOLUL 2. SUVERANITATE ȘI ELEMENT NAȚIONAL ÎN CONTEXTUL APARTENENȚEI LA ORGANIZAȚIA TRATATULUI DE LA VARȘOVIA.....	31
2.1. Conceptul de suveranitate	31
2.2. Organizația Tratatului de la Varșovia în contextul tezei internaționalismului socialist	34
2.3. Cazul României în contextul existent	41
2.4. Cazul Bulgariei în contextul existent	49
CAPITOLUL 3. STRUCTURI DE COMANDĂ ȘI CONTROL ALE ORGANIZAȚIEI TRATATULUI DE LA VARȘOVIA	59
3.1. Aspecte teoretice, doctrinare și legislative	60
3.2. Implicații ale evoluției aspectelor teoretice, doctrinare și legislative pentru România și Bulgaria – analiză comparativă	69
CAPITOLUL 4. ROMÂNIA ȘI BULGARIA ÎN EXERCIȚIILE ȘI APLICAȚIILE MILITARE CU PARTICIPAREA ARMATELOR STATELOR MEMBRE ALE ORGANIZAȚIEI TRATATULUI DE LA VARȘOVIA CA MODALITATE DISCURSIVĂ – STUDIU DE CAZ	101
4.1. Exercițiile și aplicațiile militare ca discurs	101
4.2. Implicarea forțelor armate române și bulgare în exercițiile și aplicațiile militare desfășurate în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia – analiză a discursului și a atitudinilor	109

CAPITOLUL 5. ROMÂNIA ȘI BULGARIA ÎN CONTEXTUL CURSEI

ÎNARMĂRILOR ASOCIATE RĂZBOIULUI RECE	135
5.1. Înarmarea nucleară și convențională – concepte și doctrine fundamentale	136
5.2. Repere ale procesului de dezarmare	152

CAPITOLUL 6. ROMÂNIA ȘI BULGARIA ÎN PROCESUL SECURITĂȚII ȘI COOPERĂRII EUROPENE .....

6.1. Actul Final de la Helsinki.....	169
6.2. Balcanii – zonă liberă de arme nucleare și chimice	179

CONCLUZII	199
------------------------	------------

ABREVIERI ȘI ACRONIME	215
------------------------------------	------------

LISTA ANEXELOR	218
-----------------------------	------------

ANEXA NR. 1	219
ANEXA NR. 2	220
ANEXA NR. 3	222
ANEXA NR. 4	223
ANEXA NR. 5	224
ANEXA NR. 6	225
ANEXA NR. 7	228
ANEXA NR. 8	229
ANEXA NR. 9.....	230

BIBLIOGRAFIE	237
---------------------------	------------

INTRODUCERE

1 | INTRODUCERE

2 | INTRODUCERE

3 | INTRODUCERE

4 | INTRODUCERE

România și Bulgaria sunt două state cu graniță comună, făcând parte din ceea ce Nicolae Iorga a denumit spațiul sud-est european¹, o comunitate de destin, fondată pe legăturile țesute de geografie, pe elementele experienței istorice, sociale și culturale, dar mai ales pe nevoia de apărare a popoarelor din acest spațiu, prea mici pentru a-și afirma identitatea în fața influențelor vestice, estice, rasiale și religioase, un spațiu având, prin natura sa, contururi vagi și variabile, potrivit cu împrejurările. După încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, reșezarea lumii, fundamentată pe două viziuni diferite, materializate în două sisteme politice antagoniste, este cunoscută drept perioada Războiului Rece, dominată de două mari organizații politico-militare – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Organizația Tratatului de la Varșovia (OTV), acesta fiind contextul în care cele două state au relaționat, ambele ca membre ale OTV. Astfel, prezenta lucrare are potențialul de a evidenția aspecte interesante ale matricei relaționale.

Lucrarea tratează, așa cum reiese din titlu, parcursul României și Bulgariei în perioada Războiului Rece, analizând, din perspectivă istorică, subordonată mării paradigme securitare, atât percepția, cât și relaționarea, cu precădere politico-militară, dintre cele două state ca membre ale OTV, ceea ce oferă indicații relevante despre limitările acestora. Studiul urmărește să pună în evidență particularitățile relaționării dintre România și Bulgaria pe o perioadă destul de lungă, aproximativ jumătate de secol. În cursul respectivei perioade, definită de concepte precum *cortina de fier*, *lume bipolară*, *război rece* și *blocuri politico-militare*, au existat trei mari paradigme în teoria relațiilor internaționale – neorealismul, neoliberalismul și constructivismul.

Astfel, în cheie securitară, neorealismul face abstracție de atributele particulare ale statelor, luând în considerare capacitățile. Drept urmare, marile puteri

---

¹ Nicolae Iorga, „de communauté entre les peuples de Sud-Est Européen”, *Revue Historique du Sud-Est Européen*, 12/4-6, 1929, p. 107-125.

definesc ordinea internațională la un anumit moment. Statele sunt într-o continuă cursă pentru putere, în termenii în care este agreată definirea acesteia, cursă marcată de dileme de securitate și de jocuri de sumă zero. În dorința de a domina sau, după caz, a supraviețui, statele formează alianțe, din acest tip de cooperare derivând o serie de aspecte privitoare, în special, la suveranitate². În viziunea neoliberalismului, cooperarea dintre state, rămânând profund influențată de neorealism, este facilitată de instituții, care pot afecta preferințele și comportamentele statelor. Instituționalismul generează o comunitate bazată pe un set de reglementări, operând mai ales cu instrumente ce țin de puterea *soft*, în dorința de a rezolva dilemele de securitate. Statele cooperează mai cu seamă pentru a se bucura de anumite câștiguri, economice sau de altă natură, care, de regulă, aparțin domeniului probabilității, dar reprezintă stimulente importante pentru cooperare. Unele dintre instituții continuă să existe, într-o formă sau alta, chiar după ce condițiile care le-au facilitat crearea dispar³. Constructivismul promovează ideea potrivit căreia lumea este constituită social, prin interacțiune intersubiectivă, identitatea căpătând astfel o dimensiune foarte importantă. La rândul său, identitatea este construită social, prin interdependență, reprezentând baza unei anumite predictibilități. Securitatea este, de asemenea, privită ca o construcție socială, având diverse conotații, în funcție de context. Competiția dintre actori rezidă, fundamental, în definirea identității și valorilor unui anumit grup, de unde importanța discursului, a puterii discursive și a contextualizării, ținând tot de categoria *soft*. Mai mult, cu referire strictă la ideea de securitate, prin intermediul discursului, amenințarea poate fi atât construită, cât și deconstruită, definită în conexiune cu percepția acesteia, generând întrebări cu privire la natura obiectivă și subiectivă a realității, precum și la modul în care anumite aspecte devin probleme de securitate, în cursul procesului de securizare, cu ale sale două etape principale, anume definirea amenințării, respectiv informarea comunității cu privire la amenințare și anunțarea unui set de măsuri de răspuns⁴. Într-o exemplificare extrem de concentrată, constituirea lumii bipolare întrunește caracteristicile neorealismului, cea a instituțiilor financiare internaționale înscriindu-se în logica neoliberalismului, pe când atributele ce țin de percepția subiectivă, în primul rând a amenințării, sunt circumscrise constructivismului. În acest context, mare parte a aspectelor prezentate în lucrare sunt caracterizate de o politică de legitimare discursivă, ilustrând, astfel, evoluția societății și a relațiilor internaționale în perioada

² Pentru detalii, a se vedea Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, Random House, New York, 1979.

³ Pentru detalii, a se vedea Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, ed. a doua, Harper Collins Publishers, 1989, și Joseph S. Nye, Jr., *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2004.

⁴ Pe larg, în Barry Buzan, *People, States & Fear, The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, Londra, 1983.

analizată, având ca borne temporale sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și al așa-numitului Război Rece.

Interesul atașat temei de cercetare are la bază argumente de ordin istoric, cultural, geopolitic, geostrategic și militar, ținând seamă de faptul că cele două state, respectiv popoare, au origini și culturi diferite, graniță comună și minorități etnice una pe teritoriul celeilalte. Mai mult, interesul este susținut și de situația aparent paradoxală, anume că, în mentalul colectiv, cele două state au fost percepute ca având poziții extreme în OTV, fiind totuși înglobate aceleiași categorii în contextul ulterior încheierii Războiului Rece.

Pe fondul dinamicii relațiilor româno-bulgare până la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, caracterizată de aspecte dintre care menționez doar câteva, considerate semnificative, anume: dualismul vlaho-bulgar, materializat în dinastia Asăneștilor și Țaratul Vlaho-Bulgar; Renașterea Bulgară și propunerile referitoare la *lingua franca*; relațiile diplomatice existente între cei doi actori încă din perioada Țărilor Române, chiar dacă Bulgaria a obținut independența ulterior României; prevederile tratatelor de la San Stefano și Berlin (1878); poziția României cu privire la războiul dintre Bulgaria și Serbia; semnarea tratatului de pace la București (1886); încercarea de constituire a unei federații româno-bulgare (1886), cu guverne separate și autonomie internă, pentru eliberarea Macedoniei și pentru contracararea influenței diplomației țariste în Peninsula Balcanică, avansându-se chiar ideea unei uniuni personale, ales fiind Carol I; Războaiele Balcanice (1912-1913) și Pacea de la București (1913); poziționarea celor două state în Primul Război Mondial; episodul Turtucaia (1916); regimul de ocupație din Dobrogea (până în 1918); sfârșitul imperialismului și reconfigurarea frontierelor europene (1918); Înțelegerea Balcanică (1934); reglementarea statutului minorităților de către România (1938); poziționarea în cel de-Al Doilea Război Mondial; Tratatul de la Craiova (1940); diferendele teritoriale cu privire la Dobrogea de Sud, sub diferitele lor aspecte; schimburile de populație; problema comitațiilor; tratativele privind o federație balcanică, precum și cele relative la o confederație balcano-danubiană (1947-48), toate acestea pe fondul unei memorii culturale existente în spațiul sud-est european, dominate de ideile de victimă, agresor, traumă, dușman, hegemon și conspirație, precum și de căutarea sau consolidarea unei identități, consider că analiza contextului și a modului în care România și Bulgaria au relaționat după încheierea războiului, ca parte a ceea ce a fost denumit Blocul estic și ca membre ale OTV, reprezintă o provocare.

În plus, interesul pentru tema cercetată este potențat de realitatea actuală, știut fiind că, după anul 2000, statele în cauză au optat pentru calea europeană și cea euroatlantică, conceptele fundamentale fiind așadar revizuite, în acord cu temele majore legate de cooperare și parteneriat ce definesc NATO și Uniunea Europeană, precum și cu mecanismele de control al îndeplinirii standardelor de

apartenență, ca de exemplu Mecanismul de cooperare și verificare al UE. În contextul construcției identitare, a narațiunilor și percepțiilor aferente, precum și al geografiei care generează direcții strategice, este interesant de observat faptul că, în ciuda asemănărilor și deosebirilor cu grade diverse de evidență, România și Bulgaria au fost incluse în aceleași așa-numite valuri de extindere ale NATO și UE, fiind parte a unor proiecte comune.

Astfel, consider că tema propusă adaugă valoare istoriei militare, ca parte a științei militare, deschizând, mai ales prin elementele ce țin de inter/transdisciplinaritate (studii culturale, științe cognitive, sociologie, relații internaționale), calea spre noi direcții de cercetare și chiar cooperare în domeniu. Aceasta, mai ales în contextul în care, așa cum a rezultat din analiza surselor, până la momentul finalizării cercetării doctorale, întreprinse între 2016 și 2022, ce constituie baza prezentei lucrări, nu am identificat o cercetare asemănătoare, cu accent pe analiza discursurilor și narațiunilor existente la nivelul celor două state, în contextul lumii bipolare, cu toate caracteristicile derivate. Mai mult, pe baza studiului extensiv și comparat al documentelor identificate în arhivele românești, în cele din statele care au aparținut fostului Bloc estic, precum și în cele din SUA, lucrarea își propune să evidențieze principalele tipare ce au caracterizat atitudinea adoptată de cele două state, percepția asupra acesteia, precum și direcțiile și principiile de acțiune.

Cu privire la stadiul cercetării în domeniu, în contextul unicității temei propuse, menționez că, în anul 2020, a apărut lucrarea *Relațiile bulgaro-române (1944-1989) în istoriografia bulgară contemporană*, rezultat al cercetării doctorale întreprinse de Spaska Shumanova, având ca subiect relațiile politice, economice și culturale bilaterale și punând accent pe proiectele de cooperare, pe elementele de contradicție politică, precum și pe disputele cu privire la protecția mediului și a monumentelor cultural-istorice, concluzionând că, în multe cazuri, acordul politic a rămas o himeră.

Tema Războiului Rece și a parcursului statelor foste membre ale Blocului estic și ale OTV face obiectul unor proiecte de cercetare internaționale. Unul dintre acestea este *Parallel History Project on Cooperative Security*, al cărui principal scop este acela de a colecționa, analiza și interpreta sursele primare, apărute odată cu deschiderea accesului la fondurile arhivistice din statele foste membre ale OTV, astfel încât, prin relaționarea acestora, să fie mai bine înțeleasă atitudinea și comportamentul statelor care, astăzi, sunt membre ale UE și NATO. În contextul menționatului proiect, a fost publicată o impresionantă colecție de documente din arhivele fostelor state comuniste din Europa de Est, reunite în volumul *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact. 1955-1991*, editat de Vojtech Mastny și Malcolm Byrne. Al doilea asemenea proiect este *Cold War International History Project*, care – pe baza documentelor identificate, mai ales în arhivele din SUA – completează viziunea asupra subiectului. Respectivele

proiecte au implicat atât cercetători români, cât și bulgari. Astfel, dintre cercetătorii români, menționez numele lui Mihail E. Ionescu care, individual sau în colaborare cu Dennis Deletant, a elaborat studii ce privesc, în special, parcursul și poziția adoptată de România ca stat aparținând spațiului menționat și OTV. De asemenea, Petre Opreș este un cercetător român care a abordat subiectul, fie în cadrul menționatei proiecte, fie în studii independente, evidențiind dimensiunea militară a problematicii prezentate, pe baza documentelor identificate în arhivele românești. De partea bulgară, menționez numele cercetătorului Jordan Baev, care a colaborat la proiectele internaționale dedicate studierii Războiului Rece, mai ales prin identificarea, traducerea, editarea și analizarea unor documente din arhivele bulgare, cu accent pe componenta de *intelligence*.

În contextul apartenenței României și Bulgariei la spațiul sud-est european, marcat de tipare relaționale particulare și complicate, remarc numele unor cercetători bulgari care s-au axat pe tema identității, respectiv studierea minorităților naționale din România, în cazul lui Blagovest Neagulov, sau pe viziunea de ansamblu a identității în cazul popoarelor din regiunea balcanică, Maria Todorova și Ivaylo Ditchev, cu accent pe imaginar și narațiunile sale aferente, în construcția sau consolidarea identitară a acestor popoare considerate, în multe instanțe, periferia Europei.

Cât privește accesul la surse primare de documentare românești (arhive, discursuri, intervenții, interviuri), apreciez efortul de facilitare a acestuia întreprins la nivelul Ministerului Afacerilor Externe, prin elaborarea unei colecții impresionante de documente aparținând arhivelor ministerului, reunite sub coordonarea Mioarei Anton. De asemenea, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Apărării Naționale și Academia de Științe Sociale și Politice au realizat o colecție de documente referitoare la dezarmarea și dezangajarea militară în România și în Europa, coordonată de Nicolae Ecobescu.

Prezenta lucrare își propune definirea variabilelor matricei de corelație dintre România și Bulgaria, în contextul Războiului Rece și apartenenței celor două state la Blocul estic și la OTV, din perspectiva istoriei militare, parte a științelor militare, circumscrise marii paradigme securitare. În cadrul demersului de materializare circumscris scopului propus sunt individualizate și etapizate obiectivele de cercetare, fiecare obiectiv fiind aferent unui capitol al lucrării, după cum urmează: Definirea contextului geopolitic și geostrategic al relaționării dintre România și Bulgaria în perioada Războiului Rece; Identificarea efectelor reconceptualizării ideilor de suveranitate și element național în contextul tezei internaționalismului socialist asupra relaționării dintre România și Bulgaria ca state membre ale Blocului estic și ale OTV; Prezentarea implicațiilor aspectelor teoretice, doctrinare și legislative, relative la structurile de comandă și control ale OTV, asupra relaționării dintre România și Bulgaria; Evidențierea, prin intermediul unui studiu de caz, a

componentei discursive a participării României și Bulgariei la exercițiile și aplicațiile militare organizate de OTV; Prezentarea parcursului României și Bulgariei în contextul principalelor concepte, doctrine și reperi caracteristice procesului de înarmare/dezarmare asociat Războiului Rece; Delimitarea traiectului României și Bulgariei în procesul securității și cooperării europene.

Pornind de la scopul propus, respectiv definirea variabilelor matricei de corelație dintre România și Bulgaria în contextul menționat, ipoteza de cercetare este formulată ca enunț conjectural privitor la relația dintre variabile astfel: Cu cât distanța dintre două variabile într-un spațiu vectorial este mai mare, cu atât gradul de corelație dintre cele două variabile este mai mic. În acest sens, menționez că prezentul demers, aparținând sferei socioumane, este axat pe relevarea informațiilor referitoare la fapte, precum și a relațiilor de profunzime dintre variabile, cu scopul identificării unor elemente de conjuncție, disjuncție și congruență, a unor posibile constante, oferind astfel o perspectivă nouă. Mai mult, analizele efectuate, longitudinal și transversal, sunt de natură tematică, mai degrabă decât statistică. Prin urmare, demersul este organizat pe baza unor întrebări de cercetare care să vizeze clarificarea termenilor operaționali, stabilirea unei relații între aspectele direct observabile și posibilele lor implicații la nivelul cercetării de tip teorie, asigurarea suportului conceptual pentru studiul de caz, precum și coerentizarea prezentării. În conexiune cu obiectivele identificate, întrebările cărora prezentul demers de cercetare este gândit a le răspunde, din care se deduc obiectivele specifice, sunt prezentate la începutul fiecărui capitol, sinteza principalelor răspunsuri regăsimu-se în formularea concluziilor, atât a celor parțiale, cât și a celor generale.

Întrebările de cercetare enunțate conduc spre utilizarea unor metode de cercetare de tip calitativ. Astfel, metoda documentar-descriptivă contribuie la conturarea suportului conceptual necesar demersului științific, precum și la constituirea unei grile de analiză pentru corpul selectat. Analiza comparativă și contrastivă conduce la corelarea conceptelor, atitudinilor și acțiunilor, longitudinal și transversal, punând în evidență puncte de convergență și disjuncție. Studiul de caz, ca metodă de cercetare, oferă informații relevante pentru înțelegerea detaliată a unei probleme complexe într-o situație reală.

Analiza de discurs este principala metodă de cercetare utilizată în lucrare, deoarece, în cazul problemelor complexe, cum este cea a relaționării dintre două state într-o perioadă de aproximativ jumătate de secol, binomul cauză-efect nu funcționează în mod evident și ușor predictibil, respectiva metodă fiind bazată pe înțelegerea profundă a actorilor și problemelor existente, detaliile fiind sortate, organizate, analizate, iar sursele și temele studiate pentru a explora tipare de organizare și comportament, contextul dobândind, astfel, o mare importanță. În acest sens, menționez că discursul nu se reduce la aspectele lingvistice formale, ci cuprinde o gamă extinsă de modalități de reprezentare ale unor aspecte,

procese, relații, structuri ale lumii materiale, mentale și sociale, care generează entități, percepții și atitudini, contribuind la construcția și cunoașterea realității⁵. Metodele instituționalizate de cunoaștere operează prin interconexiunea dintre cunoaștere și putere⁶. Astfel, pe lângă reprezentarea realității factuale, discursurile pot oferi o proiecție a unei realități dezirabile, fiind, așadar, parte a resurselor utilizate de relaționare, în sensul că pot genera separare, competiție, dominare, schimbare⁷, prin de/reconstrucție și legitimare discursivă. Pornind de la teoria actelor de vorbire (*speech-acts*), dezvoltată de John Austin și John Searle⁸, devine evidentă importanța circumstanțelor în care se utilizează actele de vorbire, a rezervelor cărora acestea le sunt supuse, precum și a percepției contextuale asupra acestora, filosofia limbajului fiind astfel extinsă în teoria socială și politică. Consider că această metodă este potrivită în raport cu obiectivele cercetării, deoarece realitatea este caracterizată de intersubiectivitate, ordinea socială fiind un produs al activității umane, iar structura instituțională fiind legitimată prin intermediul universurilor simbolice⁹. În plus, înțelegerea comportamentului și a intereselor statelor prin investigarea unei structuri internaționale relevă faptul că identitatea și interesele, aspectele cheie ale supraviețuirii statelor, sunt construite prin interacțiune socială, politica internațională fiind astfel înțeleasă, în primul rând, în termeni de idei și concepte¹⁰, acestea nefiind imuabile și atemporale, ci având o dinamică particulară, dependentă de context și de perspectivă. Combinate și comparate, informațiile dobândite în urma analizei oferă o perspectivă asupra modului în care trecerea de la un context (istoric, politic, militar) la altul a format atât strategii de comunicare, cât și percepții, atitudini, comportamente.

În concordanță cu obiectivele de cercetare stabilite, lucrarea este structurată pe șase capitole, după cum urmează:

⁵ Pentru detalii cu privire la accepțiunea termenului de discurs adoptată în contextul lucrării, a se vedea Diana Cristiana Lupu, *Discourse Analysis as a Knowledge Tool*, Proceedings of the 10th International Conference on Knowledge Management. Projects, Systems and Technologies, editori științifici, Toma Pleșanu, Constanța Bodea, Daniel Ghiba, 23-24 noiembrie 2017, București, p. 223-230.

⁶ Michel Foucault, *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Knowledge*, Pantheon Books, New York, 1972, p. 13-16.

⁷ Norman Fairclough, *Analysing Discourse. Textual Analysis and Social Research*, Routledge, Londra, New York, 2003, p. 133.

⁸ John L. Austin, *How To Do Things with Words*, Clarendon Press, Oxford, 1962 și John R. Searle, *The Construction of Social Reality*, Simon and Schuster, New York, 1995. J. Austin a definit un act de vorbire ca fiind un enunț similar, din punct de vedere gramatical, unei afirmații, care are înțeles, dar nu este nici adevărat, nici fals, contrazicând astfel teza pozitivistă potrivit căreia orice propoziție cu înțeles este fie adevărată, fie falsă. J. Searle a aprofundat și rafinat teoria, argumentând că multe instituții sociale și politice sunt create prin acte de vorbire.

⁹ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin Books, SUA, 1966.

¹⁰ Martha Finnemore, *National Interests in International Society*, Cornell University Press, 1996, p. 15-20.

Capitolul 1 explicitează contextul geopolitic și geostrategic al relaționării româno-bulgare în perioada analizată, ținând seamă de importanța acestuia pentru analiza de discurs. În acest scop, sunt delimitate principalele concepte care au guvernat perioada, arătându-se cum s-a ajuns de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial la ceea ce a fost catalogat drept Cortina de fier, Războiul Rece, lumea bipolară, Bloc vestic și estic, context în care au apărut cele două organizații politico-militare ce au marcat întreaga perioadă, OTV și NATO, cu instituțiile aferente, având ca lideri informali SUA, respectiv URSS, analizate comparativ și contrastiv, din perspectiva documentelor fondatoare.

Capitolul 2 definește conceptul de suveranitate, cu precădere în condițiile apartenenței României și Bulgariei la Blocul estic, respectiv OTV. Având în vedere teza internaționalismului socialist promovată de URSS, liderul informal al OTV, lucrarea analizează interacțiunea și dinamica dintre internaționalism, suveranitate și elementul național existent la nivelul fiecărui stat component, în general, cu accent, firește, pe cele două state în discuție. Analiza pornește de la premisa că statele aparținând Blocului estic s-au aflat într-o stare de disonanță cognitivă și prezintă soluțiile identificate pentru a răspunde acestei situații.

Capitolul 3 prezintă evoluția structurilor de comandă și control ale OTV. Mai mult, sunt analizate, comparativ și contrastiv, implicațiile respectivei dinamici pentru organizație, în general, pentru România și Bulgaria, în particular. Analiza este contextuală, în sensul că, în condițiile expuse mai sus, problema legitimității, precum și argumentele, teoretice, doctrinare și legislative aduse în sprijinul justificării acesteia au dobândit o importanță deosebită.

Capitolul 4 oferă, sub forma unui studiu de caz, o imagine asupra exercițiilor militare și aplicațiilor desfășurate cu participarea forțelor aparținând statelor membre ale OTV, în contextul evoluției strategiilor, doctrinelor, organismelor de comandă și control, precum și a legislației aferente. Accentul este pus, bineînțeles, pe modul în care armatele române și bulgare au fost implicate în asemenea activități ce aveau capacitatea de a transmite diverse mesaje, de a reliefa atitudini și percepții, putând fi, prin urmare, asimilate discursului.

Capitolul 5 definește contextul cursei înarmărilor asociate Războiului Rece, al principalelor doctrine existente în acest sens la nivelul celor două blocuri – NATO și OTV, ale căror state fanion erau SUA și URSS. Astfel, capitolul se concentrează pe respectivele state, situația României și Bulgariei fiind prezentată din perspectiva apartenenței la OTV, cu menționarea aspectelor naționale specifice. De asemenea, sunt prezentate demersurile pentru dezarmare, atât la nivelul blocurilor existente, cât și la nivelul celor două state analizate, în special prin prisma securității europene.

Capitolul 6 analizează, în contextul cursei înarmărilor asociate Războiului Rece, eforturile aferente procesului securității și cooperării europene, având ca

punct culminant Actul Final de la Helsinki. Astfel, cercetarea își propune să ofere o perspectivă asupra parcursului României și Bulgariei în procesul de înarmare-dezarmare, mai cu seamă în condițiile promovării ideii de Balcani ca zonă liberă de arme nucleare și chiar chimice, parcurs menit a spori vizibilitatea acestor state mici într-o regiune marcată de probleme complexe.

Concluziile lucrării urmează să sintetizeze ideile desprinse din fiecare capitol și, astfel, să valideze sau să pună în evidență limitele ipotezei de cercetare. Pe baza concluziilor, vor fi formulate câteva propuneri, vizând posibilele deschideri ale unor noi direcții de cercetare.

Principalele supoziții sunt legate de identificarea unor elemente noi ale construcțiilor deja existente, analizarea relațiilor dintre aspectele teoretice și practice, mai cu seamă la nivel de percepție a realității, articularea unor concluzii, pe baza discursurilor studiate, care să completeze nivelul de cunoaștere, în special prin componenta inter/transdisciplinară. Luând în considerare, în primul rând, perioada acoperită, aproximativ jumătate de secol, complexitatea evenimentelor derulate în arena internațională, care au generat contextul relațiilor politice și militare româno-bulgare în respectiva perioadă, precum și dificultățile de acces la anumite surse de documentare, este evident că lucrarea nu poate și nici nu se dorește a fi exhaustivă. Cu alte cuvinte, tratează – cu resursele, mijloacele și metodele disponibile – teme, principii și direcții de acțiune, respectiv discursuri și narațiuni, corelate cu exemple, a căror interpretare depinde, în mare măsură, de perspectivă, ce pot constitui puncte de sprijin pentru cercetări ulterioare.

Așa cum deja am menționat, prezenta lucrare are ca bază cercetarea pe care am întreprins-o, cu precădere în perioada 2016-2022, în vederea dezvoltării tezei cu tema *Relațiile politice și militare româno-bulgare în perioada Războiului Rece. Colaborarea militară între cele două state în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia*. Respectiva teză a fost elaborată în vederea obținerii titlului de doctor în științe militare și a fost susținută cu succes, în 2022, în cadrul Școlii Doctorale a Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București.

În acest context, aduc mulțumiri tuturor celor care mi-au susținut demersul: profesori, în special celor doi conducători de doctorat – general-maior (rtr.) prof. univ. dr. Florian Răpan și colonel (rtr.) prof. univ. dr. Ion Giurcă, cercetători, colaboratori, colegi, nu numai prin îndrumare și sugestii, ci, mai ales, prin oferirea unui cadru de dialog constructiv cu privire la tema de cercetare. Mai mult, mulțumesc celor apropiați sufletului meu, care mai sunt printre cei vii sau au ales să se mute într-o altă dimensiune, pentru toată dragostea dovedită.

CONTEXTUL GEOPOLITIC ȘI GEOSTRATEGIC AL RELAȚIILOR POLITICO-MILITARE ROMÂNNO-BULGARE ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE

Sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial a lăsat o lume și, mai ales, o Europă devastată și oarecum în derivă. Confruntate cu această situație, marcată de declinul marilor puteri clasice și conturarea celor două superputeri – Statele Unite ale Americii (SUA), respectiv Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), precum și cu necesitatea de a se reface după război și de a se adapta noilor condiții, statele – aflate într-o situație total nouă, generatoare de disonanță cognitivă – au fost nevoite sau convinse, după caz, să găsească soluții de adaptare.

Prezentul capitol își propune să răspundă următoarelor întrebări de cercetare: Cum a fost justificată discursiv polarizarea generată de finalul celui de-Al Doilea Război Mondial? Care au fost principalele concepte care au marcat perioada? Cum s-au materializat respectivele concepte? Cum s-au definit cele două organizații politico-militare (NATO și OTV) pe baza tratatelor de constituire? Cum s-a ajuns la militarizarea politicii externe? Care au fost implicațiile contextului prezentat pentru România și Bulgaria?

1.1. Cortina de fier, Războiul Rece și lumea bipolară

Pentru înțelegerea contextului geopolitic și geostrategic al relațiilor româno-bulgare în perioada supusă analizei, este necesar a clarifica o serie de concepte care au dominat perioada, respectiv *cortină de fier*, *război rece*, *lume bipolară*, cu implicațiile lor. Astfel, trei conferințe, cea de la Teheran, cea de la Ialta și cea de la Potsdam, la care au participat cei „trei mari” ai momentului, au reprezentat repere importante pentru menționata clarificare.

Conferința de la Teheran a avut loc între 28 noiembrie-1 decembrie 1943, după cucerirea, de către aliați, a inițiativei strategice în Europa și Pacific. La conferință au participat Franklin Delano Roosevelt, președintele SUA, Winston Churchill, prim-ministrul Marii Britanii, și Iosif Vissarionovici Stalin, liderul URSS. Scopul principal al conferinței a fost acordul asupra acțiunilor ce urmau a fi întreprinse

de aliați în cadrul războiului în desfășurare și coordonarea strategiei lor militare în acest sens. Astfel, s-a căzut de acord cu privire la: *Operațiunea Overlord*, ofensiva sovietică pe Frontul de Est, declararea, de către URSS, a războiului împotriva Japoniei, cu primirea, drept recompensă, a Insulelor Kurile, a jumătății sudice a Insulei Sahalin și accesul la porturile Dalian și Lushun, în Peninsula Liaodong. În plus, s-a discutat despre statutul post-război al Germaniei și posibila împărțire a acesteia în zone de ocupație, revizuirea graniței de est a Poloniei, precum și a celei germano-poloneze, încorporarea celor trei state baltice în URSS, după organizarea unui referendum, precum și a Basarabiei, acordarea de sprijin Iranului, contribuind astfel la independența, suveranitatea și integritatea sa teritorială, intrarea Turciei în război de partea aliaților, având consecințe pentru Bulgaria, care ar fi putut ataca Turcia și, prin ricoșeu, asupra URSS. De asemenea, a fost discutată situația Iugoslaviei. I.V. Stalin a obținut concesii cu privire la Europa de Est, confirmate de conferințele ulterioare. Tema centrală fiind cooperarea internațională pe scară largă, s-a căzut de acord asupra înființării Organizației Națiunilor Unite, cu scopul de a promova pacea și securitatea internațională¹¹.

Conferința de la Ialta a avut loc între 4-11 februarie 1945. S-au întâlnit președintele american, F.D. Roosevelt, prim-ministrul britanic, W. Churchill, și premierul sovietic, I.V. Stalin. Scopul întâlnirii a fost evoluția războiului și discutarea situației post-război, în condițiile în care se prefigura clar victoria aliaților în Europa. S-au discutat, de asemenea, condițiile de implicare a URSS în război împotriva Japoniei, fiind agreeate cele stabilite la Teheran cu privire la acest subiect. Totodată, a fost dezbătut viitorul Germaniei, respectiv împărțirea acesteia în patru zone de influență, incluzând și Franța printre administratorii acestora. În plus, s-a convenit asupra rezolvării problemelor politice și economice pe cale democratică, asupra dreptului popoarelor eliberate de a-și alege, în mod democratic, forma de guvernământ, precum și asupra restaurării suveranității pentru toate popoarele cărora aceasta le fusese încălcată, prin forță, de către națiunile agresoare, detalii fiind furnizate în Carta Atlantică. Cu privire la Organizația Națiunilor Unite, prin includerea Franței, existau cinci membri permanenți, fiecare având drept de *veto* cu privire la deciziile Consiliului de Securitate. Inițial, reacțiile au fost pozitive, percepute ca semnale ale menținerii cooperării dintre SUA și URSS după încheierea războiului¹². F.D. Roosevelt, președintele SUA, a decedat la 12 aprilie 1945, fiind succedat de Harry Truman. Astfel, au apărut divergențe majore de opinie

¹¹ Declarația Conferinței de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943), *A Decade of American Foreign Policy: Basic Documents, 1941-49, prepared at the request of the Senate Committee on Foreign Relations by the Staff of the Committee and the Department of State*, Washington, DC: Government Printing Office, 1950, *The Avalon Project, Documents in Law, History and Diplomacy*, Yale Law School, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/tehran.asp>, accesat la 20.08.2017.

¹² Protocolul Conferinței de la Ialta (11 februarie 1945), *A Decade of American Foreign Policy*, *loc.cit.*, <http://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp>, accesat la 20.08.2017.

între SUA și URSS cu privire la Europa de Est și la Organizația Națiunilor Unite, multe voci acuzându-l pe F.D. Roosevelt că a oferit sovieticilor Europa de Est și nord-estul Asiei, în ciuda faptului că sovieticii au fost dispuși la concesi¹³.

Conferința de la Potsdam, din perioada 17 iulie-2 august 1945, a reunit cei trei mari lideri ai momentului, H. Truman, noul președinte american, W. Churchill, prim-ministrul britanic, respectiv succesorul său, Clement Attlee, care l-a înlocuit după pierderea alegerilor generale din 1945 de către Partidul Conservator, și I.V. Stalin, secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist din URSS. Scopul principal al conferinței a fost administrarea Germaniei, care semănase capitularea necondiționată la 8 mai 1945¹⁴, precum și despăgubirile de război pe care aceasta ar fi trebuit să le plătească, jumătate fiind destinate URSS. Fiecare stat urma să primească despăgubiri din zona de ocupație administrată, o lecție învățată în urma Tratatului de la Versailles¹⁵. Protocolul semnat a stabilit statutul Germaniei (împărțită în patru zone de ocupație), dezarmată, demilitarizată și denazificată. Comisia Aliată de Control, alcătuită de SUA, Marea Britanie, Franța și URSS, urma să administreze țara. Cu privire la România, Ungaria și Bulgaria, cele trei guverne au luat notă de faptul că reprezentanții sovietici în comisiile de control din cele trei state au comunicat colegilor din SUA și Marea Britanie propuneri de îmbunătățire a activității respectivelor comisii, odată cu încetarea ostilităților, luând în considerare interesele și responsabilitățile celor trei guverne, care au prezentat împreună termenii de armistițiu pentru țările respective. În plus, s-a stabilit revizuirea granițelor Poloniei cu URSS și Germania, precum și expulzarea germanilor din teritoriile disputate. S-a convenit, de asemenea, înființarea Consiliului de Miniștri ai Afacerilor Externe, cu rol în a pregăti tratatele de pace ale SUA, Marii Britanii, Franței și URSS cu aliații Germaniei din război, fiind stabilite condițiile semnării tratatelor de pace cu Bulgaria, Finlanda, România și Ungaria. A fost revizuită Convenția de la Montreux, din 1936, Turcia dobândind control asupra strâmtorilor. Japoniei i s-a cerut capitularea¹⁶.

În plus, este de menționat, în acest context, controversatul acord de procentaj, convenit de W. Churchill și I.V. Stalin, cu ocazia conferinței ce a avut loc la

¹³ US Government Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf>, accesat la 20.08.2017.

¹⁴ Actul de capitulare semnat la Rheims, 7 mai 1945, ora 02.41, cuprindea fraza: „Toate forțele sub control german să înceteze operațiile active la ora 23.01, ora Europei Centrale, pe 8 mai 1945”. Actul de capitulare disponibil la <https://web.archive.org/web/20080517100354/http://www.law.ou.edu/hist/germsurr.html>, accesat la 18.07.2021.

¹⁵ Pentru detalii, a se vedea art. 231 al Tratatului de la Versailles, 28 iunie 1919, așa-numita „clauză a vinovăției”, art. 232, https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf, precum și John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace*, Macmillan&Co.Ltd, Londra, 1919, via Internet Archive, accesat la 20.08.2017.

¹⁶ Protocolul Conferinței de la Potsdam (17 iulie-2 august 1945), *A Decade of American Foreign Policy*, loc.cit., http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade17.asp, accesat la 20.08.2017.

Moscova, la 9 octombrie 1944. Conform acestuia, în condițiile în care a existat cu adevărat, deși cercetătorii nu au căzut de acord cu privire la subiect, sferile de influență ar fi fost împărțite procentual între cei doi lideri, după cum urmează: România – URSS 90%, Marea Britanie 10%, Grecia – URSS 10%, Marea Britanie 90%, Ungaria și Iugoslavia – URSS 50%, Marea Britanie 50%, Bulgaria – URSS 75%, Marea Britanie 25%. După cum a demonstrat evoluția situației, acest procentaj a fost validat de evenimente ca atare doar în Grecia.

Din cele prezentate mai sus, reiese că SUA și Marea Britanie au susținut principiul autodeterminării, materializat, în primul rând, prin organizarea de alegeri libere în statele din sfera de influență a sovieticilor, principiu neacceptat de URSS, pe baza percepției proprii drept „un stat învingător și puternic, și o țară martiră și vlăguită”¹⁷.

Având în vedere și cele menționate anterior cu privire la Administrația Truman, apare evidentă ideea imposibilității menținerii colaborării și cooperării din timpul războiului. În acest sens, la 5 martie 1946, W. Churchill, din poziția de lider al opoziției, a rostit, la Westminster College, Fulton, Missouri, celebrul său discurs, pe care l-a denumit *Resorturile păcii/The Sinews of Peace*, în care apare termenul de *cortină de fier*. Pe lângă această sintagmă memorabilă, W. Churchill a adus în discuție și ceea ce a numit *conceptul strategic global*, menit a împiedica revenirea la starea de război, trasând practic liniile directe care s-au materializat în discursurile și acțiunile întreprinse în anii ce au urmat.

Astfel, afirmând că SUA au devenit vârful de lance al puterii mondiale, ceea ce genera o mare răspundere pentru viitor, politicianul a accentuat ideea că lumea vorbitoare de limbă engleză trebuia să dovedească aceeași constanță în gândire, persistență în îndeplinirea scopului și grandioasă simplitate a deciziei, care a unit-o în timpul războiului. Au fost identificate resursele și metodele necesare a fi implicate pentru ca respectivul *concept strategic global*, menit a asigura bunăstare, libertate, progres, siguranță, în lipsa războiului și a tiraniei, să fie pus în practică. Dintre acestea, importantă era Organizația Națiunilor Unite, deja existentă, căreia ar fi fost necesar să i se pună la dispoziție o forță armată internațională, prin delegarea unui număr de escadrile, antrenate în statele de proveniență, în serviciul organizației, pe baza principiului rotației de forțe. Cu privire la bomba atomică, a fost exprimată părerea că aceasta era singura modalitate de a împiedica agresiunea sistemelor totalitare asupra lumii libere și democratice. În plus, W. Churchill menționa că nici prevenirea războiului, nici progresul organizației internaționale nu ar fi posibile fără asocierea fraternă a vorbitorilor de limbă engleză, aceasta însemnând, pe lângă relații prietenești și înțelegere reciprocă, similitudinea armamentelor și a manualelor de instrucție, cooperarea dintre consilierii

¹⁷ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1995, p. 14.